

Sarsa doktornak szabad be- és kijárást biztosít Erdélybe, illetve Erdélyből bármerre. Valamennyi rendelkezést Erdély törvényhatóságainak figyelmébe ajánlja, és egyben ígéretet tesz, hogy a felsorolt szabadságjogok biztosítéka a fejedelem és az ország gyűlése.

Az oklevél előírásait az erdélyi diéta tudomásul vette, becikkelyezte, utóbb pedig a törvénygyűjteményekbe, az „erdélyi alkotmányba”, az Approbatakba is bekerült, s apróbb módosításokkal – lényegében – 1867-ig, az emancipációig érvényben maradt.

Az erdélyi zsidóság meggyökerezésének sikeréhez ez a Bethlen Gábor-i koncepció járult hozzá talán a legnagyobb mértékben. A több mint három és fél százados közösség – mely mára erősen megfogyatkozott és elöregedett – egy orvos, egy diplomata-városbíró-émlékíró és egy kiváló fejedelem együttműködésének köszönhetően alapozta meg történeti létét.

Kicsi Sándor András

A FRÖCCSÖK ELŐÁLLÍTÁSÁNAK SZABÁLYAIRÓL

A fröccsözésnek páratlanul nagy európai hagyománya van. Az ókori görögök *oinosz*, „bor” alatt általában vízzel kevert bort (*kekramenosz*) értettek, hacsak nem kifejezetten színbort (*akratosz*) említettek. A bort víz nélkül inni barbár (sőt esetleg büntetendő!) dolognak tartották, és vagy három rész vizet vegyítettek egy rész borral, vagy három rész vizet két rész borral, vagy két rész vizet egy rész borral, míg az egyenlő vegyítés már nehéznek számított. Reggeli *akratizma* nevű étkezésük viszont fölkelés után elköltött színborba mártott kenyérből vagy süteményből állt. (A bor és víz keveréséről részletesebben szól Wilhelm Adolph Becker és Hermann Göll: CHARIKLES. BILDER ALTGRIECHISCHER SITTE ZUR GENAUEREN KENNTNIS DES GRIECHISCHEN PRIVATLEBENS. Zweiter Band. Berlin: Calvary, 1877. 347–353. o.)

Bár egy fontos, nemzeti önismeretünknek tartást adó, szellem- és gazdaságtörténeti munka témája a hazai bortermelés (Szekfű Gyula: FAJI SAJÁTSÁGAINK A GAZDASÁGTÖRTÉNET VILÁGÁNÁL. *Minerva*, 1. 1922. 143–186., 270–304. o.), a borfogyasztás, különösen a fröccsözés múltja meglehetősen homályos. A *spriccer* és *fröccs* szók legkorábbi előfordulása csak a XIX. század végéről ismeretes (1879-ből és 1890-ből), ugyanakkor már a XVI. és XVII. században az orvosi könyvek a bornak „vízzel elegyített” fogyasztását ajánlották (pl. Sztatky Mária, szerk.: MINDEN DOKTORSÁGOT CSAK EBBŐL KÍSÉRTEK. SZEMELVÉNYEK A XVI–XVII. SZÁZAD MAGYAR NYELVŰ ORVOSI KÉZIKÖNYVEIBŐL. Bp., Magvető, 1983. 51., 332. o.)

A fröccsök készítése és megnevezése Magyarországon meglehetősen elterjedt, sőt némi egyéni (pl. Hamvas Béla: AZ ÖT GÉNIUSZ – A BOR FILOZÓFIÁJA. Szombathely, Életünk Könyvek, 1989. 153. o.) és dialektális változatosságot is mutat. Például Kovács

Ferenc közlése szerint a Tolna megyei Döbröközben az alábbi fröccstípusok voltak forgalomban (az egység egy deci):

	bor	víz	összesen
<i>házmester</i>	2,5	2,5	5
<i>tréfa, feles, felesfröccs</i>	1	1	2
<i>nagyfröccs</i>	2	1	3
<i>hosszúlépés</i>	1,5	1,5	3

a veres pedig két deci 3:2 arányban kevert vörösborból és vízből állt (DÖBRÖKÖZ SZÓKÉSZLETÉNEK RÉTEGZÖDÉSE. Bp., Pázmány Péter Tudományegyetem Általános Nyelvészeti és Fonetikai Intézete, 1947. 31. o.).

A továbbiakban a budapesti kocsmákban az utóbbi időkben szokásos fröccstípusokat ismertetem. Azt igyekszem bebizonyítani, hogy elkészítésük gyakorlati realizálása más szabályok alapján működik, mint rendszerük fogalmi felépítése. A következőket tárgyalom (a víz többnyire szódavíz, szikvíz, olykor ásványvíz, de lehet csapvíz is):

	bor	víz	összesen
<i>nagyfröccs</i>	2	1	3
<i>kisfröccs</i>	1	1	2
<i>hosszúlépés</i>	1	2	3
<i>házmester</i>	3	2	5
<i>viceházmester</i>	2	3	5
<i>mafla</i>	5	5	10

A fröccstípusok gyakoriságuk sorrendjében követik egymást, az első három egészen általános, a többi három ritka. A tipikus és jelöletlen* *fröccs* a nagyfröccs, ha valaki csak fröccsöt kér, ezt kap, és olykor elhangzik, hogy „nagyfröccs csak a szótárban van, kocsmában nincs”. A kisfröccs neve régiesen, nagyon ritkán *tréfa*. Szokás szellemeskedni olyan fröccsökről is, mint például „egy hosszú lépés az ajtó előtt” vagy a *színészfröccs*, ami egy deci szóda + egy deci szóda. (Analog képzésű a közismert *proletárszendvics*: két szelet kenyér között egy harmadik.) A döbröközi *vereshez* hasonlóan nagyon szabálytalan (és egészen ritka) mennyiség (de nem fröccs) a *vágás*: se nem egy, se nem két deci bor, tehát körülbelül másfél deci. (Úgy készül, hogy a csapos a kétdecis poharat belevágja a kannába, nem szabályosan merít.)

A gyakorlati realizálás során a különböző fröccstípusok esetében külön méri ki megfelelő mennyiségben a megfelelő pohárba (a mafla esetében kancsóba) külön a bort, külön a vizet. A rendszer konceptuális felépítése azonban némiképp más elven alapul. A gyakorlati realizálás során a táblázatba felvett típusok előállításához a bor és víz esetében külön-külön négy-négy darab egység (egy, két, három és öt deci), valamint egy művelet (MIX: keverj bort vízzel vagy fordítva) szükséges. Ezzel szemben ugyanez a rendszer sokkal ökonomikusabban építhető fel két alapegység (kisfröccs és nagyfröccs), valamint két művelet (ADD: keverj össze fröccstípusokat, és TURN: fordítsd meg a bor-víz arányt) segítségével.** A *házmester* például az első modellben „MIX

* A megjelölt vs. jelöletlen (angolul *marked* vs. *unmarked*) ellentétpár a strukturalista nyelvészetből, a fonológiából származik. Megjelölt például a zöngétlen *p, t* és *k* hangokhoz képest a zöngés *b, d* és *g*. Ugyanilyen értelemben az elmúlt évtizedekben vált megjelöltté a füstszűrős cigarettához képest a szűrőtlen, a golyóstollhoz képest a töltőtoll. Szakrálisan megjelölt például a templom a többi házhoz, az ünnep a hétköznaphoz képest.

** Végső soron mindkét lehetőség nagyon egyszerű „elem és elrendezés” („item and arrangement”) modellel írható le. E modelltypust részletesen tárgyalta Charles F. Hockett: TWO MODELS OF GRAMMATICAL DESCRIPTION. *Word*, 10, 1954. 210–231. o.)

három bor, két víz” szabállyal áll elő, a másodikban „ADD kisfröccs, nagyfröccs” szabállyal. (Horváth Z. Zoltán barátomnak tartozom köszönettel, hogy egy tudatlan pincér kioktatása kapcsán felhívta a figyelmemet erre a lehetőségre. Tulajdonképpen jelen sorok e megfigyelés általánosításai.) A második, konceptuális modellben a nagyfröccs és kisfröccs alapegységek; a hosszúlépés szabálya „TURN nagyfröccs”; a viceházmester két alternatív szabálya „ADD kisfröccs, hosszúlépés” vagy „TURN házmester”; a mafla „ADD házmester, viceházmester”.

A táblázatba felvett alapvető fröccstípusok hazai fogyasztói általában a gyakorlati realizálás módjával tökéletesen tisztában vannak, az ökonomikusabb modell egyes elemeit (így a TURN műveletet) is ismerik, mások viszont (így az ADD művelet) teljességgel idegenek számukra.

TÚRÖMFŰ ÉS JAJLAPI

A betegségek olyan rendkívüli állapotok, amelyek eseményszámba mennek, megkülönböztetett figyelmet kapnak. Akárcsak más, hasonlóan problematikus, rendkívüli állapotokkal szemben, a velük szembeni reakció is többféle lehet. Az ellenük való aktív, gyakorlati fellépés mellett (amilyenek általában a gyógyítás legkülönbözőbb műveltei) több olyan attitűd létezik, amelyeket általában az olyan tapasztalati kategóriákkal szemben veszünk fel, amelyek nem egyeznek a normálisról alkotott elképzeléseinkkel. Általában háromféle attitűd felvétele szokás: 1) a tényeknek való hátat fordítás, elhallgatásuk, amikor is a téma tabuvá válik, 2) a tények természetfelettivé nyilvánítása, amit irányukban félelemmel vegyes tisztelet kísér és 3) a dolgok tréfára vétele. A tényeknek való hátat fordítás és nevétségessé tételük egyaránt a belőlük adódó következmények érvénytelenítésére tett kísérletnek értelmezhetők.

Bár a magyarság betegségekkel szembeni attitűdjei viszonylag csekély figyelmet keltettek tanulmányozók körében, a velük kapcsolatos, egymással összefüggésben álló tabu (pl. Hegedűs, 1956) és eufemizmus (pl. Zlinszky, 1931) viszonylag jól számon vannak tartva. Annál kevesebb figyelmet kapott a különösen az erdélyi folklórból kimutatható, betegségeket tréfára vevő attitűd.

„A nevek a maguk költőiségében a beteg ember reménytelenségét is képesek kifejezni. Arra ugyanis, amikor más orvosság nincs, csak a tőrés és a jajgatás, Kalotaszegen azt mondják: most csak a tūrömfű és a jajlevél segít” (Péntek, 1981. 771. o.). A Péntek János említette kifejezések, a tūrömfű vagy tūrűfű és a jajlevél vagy jajlapi az erdélyi magyarságnál, Kalotaszegtől Háromszékig, széles körben elterjedt tréfás gyógyító tanácsok különböző változataiban fordulnak elő. Oláh Andor békési gyűjtésében „az életbolcsesség népryelvi megnyilvánulásai” között (1985. 1. 30. o.) idézi, hogy „Tūrömfű hell hozzá!”. A tūrömfű kifejezés Szinnyi József adatai szerint az egykori Gömör, Abaúj, Borsod, Zemplén, Szatmár, Veszprém megyék területén is használatos volt, akárcsak a tūrömháj a Csalóközben, a tūrömolaj pedig az Alföldön (1901. 831. o.). A tūrömolaj és tūrömolaj kifejezések

Dugonics András műveiből is, már a XVIII. század vége óta ismeretesek (Prikel, 1907. 388. o., Implom, 1952).

A gyógyító tanácsok már Kriza János székely népköltési gyűjteményében is megtalálhatók: „*Annak az az urussága, hogy kösd bé tűrőmfűvel s jajlapival*” (1863. 356. o., 1975. 289. o., idézi Szinnyi is, 1901. 831. o.). Horváth István Magyarózdrról kétféleképpen is közöl egy szólásszerű változatot: „*Tégy rá turemfűvet, jajlevelet, ha fáj*” (1980. 350. o.), és „*türemfűvet s jajlovólöt tégy rá*”, „*viseld turelemmel a fájdalmat*” (1980. 508. o.).

A *lapi* a székely nyelvjáráásokban a *levél* megfelelője (Kriza, 1975. 441. o.); a *-fű*, *-levél*, *-lapi* utótagú szóösszetételek pedig gyakran használatosak gyógyító és egyéb növények jelölésére. A *fű* és a *lapi* kategóriák egyébként csak ideális esetben egymást kölcsönösen kizárók, például a *Plantago* nem különböző fajtái elnevezéseként Erdélyben egyaránt használatos az *útifű* és az *útilapi* (Szabó és Péntek, 1976. 73–74. o.).

Gencsy István Gyergyóból a betegekről szólva a következőket is megemlíti (1905. 324. o.): „*Ezek között található azok nagy-nagy betegek, akik olyan betegek, hogy százfélét is megesznek (csúfolás arra, aki tetteti magát). Ilyen beteg az*

»*Oláfáta – fáj a háta.*
Méggyógyiccsa – mogyorófa páca.»

Sikeresebb orvosság a tűrőmfű és jaj lapi (tréfásan mondják annak, aki nem beteg). S ha az se használta, akkor valóban hozni kell

»*Doktor! papot*
S ha nem jó, egy nagy szalmakalapot»

(ez is tréfás mondás).”

A tűrőmfűves-jajlapis gyógyító tanácsok a (népi) orvoslás parodizálása mellett a népi betegségezmélelet és gyógyító gyakorlat alábbi alapvetően fontos elemeit tükrözik: 1) a betegségek tipikusan (de nem okvetlenül) fájdalommal járnak, 2) erre válasz lehet a) kifejezésük, tipikusan a jajgatás, b) néma tűrés, 3) a betegségeket tipikusan (de nem okvetlenül) növényvel gyógyítják. Ezen utóbbi mozzanatról Berde Károly is megemlékezett: „*A phytotherapia diadalául kell elkönyvetelni, hogy a nép arra a betegségre és fájdalomra, amire nem sikerül orvosságot lelnie és egyszerűen elviselendőnek nyilvánítja, szintén csak »növényt« rendel, ha ezzel képletesen csak az eltűrést kívánja is a betegnek tanácsolni*” (1940. 147. o.).

Végezetül pedig egy tréfás, minden lehetséges orvosság végigpróbálását parodizáló tanács Kriza (1873) háromszéki gyűjtéséből (hasonlót maga is többet közölt, például 1975. 303. o.; ugyanezt közli még Szeremlei, 1942. 70–71. o. és az *Utunk Evkönyve*, 1980. 11. o.; belezna „szövési hiba, elszakadt hosszanti szál üres nyoma a vászonban”, pallag „parlag”):

„Fogfájás ellen urusság

A kinek a foga fáj,
Nem kell egyéb urusság,
Nagy süll lúd, meleg máj,
Felnőtt fának tetejibe zöd füvet,
Tímótáncot, lórugást,
Hódos kossó sikótást,

Mázás kemence sítást,
 Hót malom zugását,
 Essze kell szedni,
 Mozsárba kell tenni,
 Jól meg kell törni,
 Fog udvába tenni.
 Ha használ, használ,
 Ha nem használ, menny a választott hejyre,
 Ott találsz egy embert,
 Felesége Lukács,
 Maga Guia Tamás,
 Jár kurta beleznába,
 Övedzik hót pallagba,
 Ott vagyon egy fa,
 A kapun kívül, az ajtón belül,
 Világtalan szilvafa,
 Ezen terem a tűrömfű,
 Ebből nő ki a jaj-lapi,
 S ha én elégre nem tuttalak taníttani
 A többre tanítt."

Irodalom

- Berde Károly: A MAGYAR NÉP DERMATOLÓGIÁJA. A BŐR ÉS BETEGSÉGEI NÉPÜNK NYELVÉBEN, HIEDELMEIBEN ÉS SZOKÁSAIBAN. Bp., Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, 1940.
- Gencsy István: A GYERGYÓI NYELVJÁRÁS. *Magyar Nyelvtör*, 34. 1905. 2. 80–86., 4. 188–195., 5. 258–268., 6. 321–329. o.
- Hegedüs Lajos: ADALÉKOK A NYELVI TABU ÉS NÉVMÁGIA KÉRDÉSÉHEZ. *Magyar Nyelvtör*, 80. 1956. 1. 101–113. o.
- Horváth István: MAGYARÓZDI TORONYALJA. ÍRÓI FALURAJZ EGY ERDÉLYI MAGYAR FALURÓL. Bp., Magyar Helikon, 1980. 2. kiadás.
- Implom József: TÜRÖMOLAJ. *Magyar Nyelvtör*, 48. 1952. 1–4. 208–209. o.
- Kriza János: VADRÓZSÁK. SZÉKELY NÉPKÖLTÉSI GYŰJTEMÉNY. Kolozsvár, Stein János, 1863. Bukarest, Kriterion, 1975. 4. kiadás.
- — —: FOGFÁJÁS ELLEN URUSSÁG. (HÁROMSZÉKI TAJEJTÉS SZERINT.) *Magyar Nyelvtör*, 2. 1873. 4. 174–175. o.
- Oláh Andor: FÜBE-FÁBA AZ ORVOSSÁG! (BÉKÉS MEGYEI NÉPI ORVOSLÁS.) I. kötet. A MIRIGY HÉT LÁNYA, HÉT FIA ÉS HETVENHÉT UNOKÁJA. (A NÉPI ORVOSLÁS ÉRTELMEZÉSE, JELLEMZÉSE.) II. Adattár. EGÉSZSÉG, BETEGSÉG, GYÓGYÍTÁS. Szeged, Békés Megyei Tanács V. B. Tudományos Koordinációs Szakbizottság, 1985.
- Péntek János: TÜRÖMFŰ ÉS JAJLEVÉL. *Korunk*, 40. 1981. 10. 769–771. o.
- Réthei Prikkel Marián: A RÉGI MAGYAR TRÉFASZÓK. *Magyar Nyelvtör*, 3. 1907. 7. 289–301., 8. 337–344., 9. 385–395. o.
- Szabó Attila és Péntek János: EZERJÓFŰ. ETNOBOTANIKAI ÚTMUTATÓ. Bukarest, Kriterion, 1976.
- Szeremlei László (= Gaál Gábor), szerk.: TRÉFÁS ÉS CSÚFOLÓDÓ ERDÉLYI NÉPKÖLTÉSZET. Kolozsvár, Lepage Lajos, 1942.
- Szinnyei József: MAGYAR TÁJSZÓTÁR. Bp., Hornyánszky I. A–NY, 1893. 2. O–Zs, 1901.
- Zlinszky Aladár: AZ EUFEMIZMUS. Bp., Magyar Tudományos Akadémia, 1931.

EGY APRÓ ADALÉK A KÖLTÉSNET JELENTÉSTANÁHOZ

A V. V. Ivanov orosz filológus munkáiból összeállított magyar válogatásban szép példa található arra a jelenségre, amikor „*a szöveg egészének nyelv fölötti szemantikai szintje hordozza azt a jelentést, amely más nyelvekben egy különálló szó szemantikájának felel meg*” (1984. 36. o.). Ivanov példája szerint számos nyelv a szembogarat a szem belsejében lévő emberkének nevezi, ugyanakkor Apollinaire a pilótáról szóló versében Krisztust mondja szembogárnak az idő szemében. Az alábbiakban egy magyar vers és egy népi hiedelemcsoport példáján azt igyekszem illusztrálni, hogy nagyjából ugyanaz, amit ezek kifejeznek, az nem különösebben közeli nyelvek egy-egy szavában is kifejeződhet – mégpedig poliszémiájuk vagy homonímiájuk révén. A poliszémia és homonímia (fogalmairól bővebben szól például Gombocz, 1926. 40–42. o., Károly, 1970. 78–80. o., Mártonfi, 1984. 172–173. o., Telegdi, 1977. 56–58., 162. o.) valószínűleg univerzálisan hatékony poétikai eszközök is egyben. Különbőségükre jó példával szolgálhatnak a testrésznevek, amelyek poliszémiára és (legalábbis a magyarban) homonímiára egyaránt hajlamosak. Például homonímák páronként mint főnevek és igék a *fej, áll, öl* szavak; a testrésznevekből pedig poliszémia révén lehetnek mértéknevek (pl. *láb, öl*) és számlálószók (pl. *egy szem búza, egy fej káposzta*).

Pásztor Béla és Weöres Sándor közösen írt HOLDASKÖNYV című műve A BOHÓCOK ÉNEKEIBŐL ciklusának harmadik darabja így szól:

„Erdő szélén három ház,
fegyház, kórház, hullaház,
mindben egy-egy kedvesem,
csak velem nincs senki sem.”

Az angolban a *bagnio* meglehetősen ritka, választékos jövevényszó az olaszból (*bagnio*, „fürdő”), a szóképlet periferiális elemei közé tartozik. (Jómagam például, bár viszonylag rendszeresen olvasok angolul, szövegben emlékezetem szerint még nem találkoztam vele.) A *bagnio* jellegzetesen „mediterrán” intézmények megnevezésére szolgál, jelentése lehet: 1) „fürdő” (különösen olasz és török, a „fürdő” egyébként *baths*, esetleg *bathing-house*), 2) „börtön” (egyébként *jail, prison* stb.), 3) „bordélyház” (egyébként *brothel* stb.). Az a mechanizmus, ami a *bagnio* szó poliszémiáját és a magyar versike második sorát összekapcsolja, Roman Jakobson legeslegáltalánosabb megfogalmazásában a következő: „*A poétikai funkció az egyenértékűség elvél a szelekció tengelyéről a kombináció tengelyére vetíti*” (1972. 242. o.).

Intuitíve mindenki érez némi hasonlóságot az említett intézmények (börtön, kórház, bordélyház, hullaház) között, azonban közös jegyük egyáltalán nem magától adódó. A „nem családi otthon” jegy nem kielégítő, az „ahol fekszenek” vagy az „ahol az ember ki van szolgáltatva” jegy pontatlan stb. Legtálalóbb közös jegyük feltehetően az „olyan hely, ahol ott-tartózkodására az ember levetkőzik vagy átöltözik” (a hullaházban átöltöztetik).

A poliszémia vagy homonímia hiedelemcsoportok, sőt mitológiák fontos elemeit is összekapcsolhatja. Például Hoppál Mihály nem minden részletében meggyőző fejtegetései (1982. 1486. o.) szerint az *öl* és *hal* szavak homonímiája szorosan kapcsolódik

ahhoz, hogy a hal nőt szimbolizáló termékenységi jelkép: „A legősibb szimbólumok éppen a legnagyobb ellentéteket képesek magukba sűríteni mint az élet és halál – ilyen például az öl főnév (anyaöl = élet) és ige (öl = halál).”

Ismeretes, hogy a *húgy* szónak („vizelet”) régen volt „csillag” jelentése is. A magyar szó (vagy szavak) uráli, tunguz és néhány egyéb nyelvbéli megfelelőit, „húgy”, „csillag” és „köröm” jelentésű szavait Sinor Dénes vizsgálta át tüzetesen (1982. 106–109. o.). Rekonstrukciója szerint alakjaik a prototunguzban a következők lehetek: *kVjV, „vizelet”, *kučV/*kočV, „csillag” és *kVčV, „köröm” (1982. 109. o.; V: valamely prototunguz magánhangzó). A fenti három dolog közötti asszociáció kimutatható a magyar néphitből is. „Ha valakinek a körme szálkás, köpjön egy férfi után, mikor az vizelet. [...] Aki pedig ujjával egy csillagra mutat, és nem köpi le háromszor az ujját, annak az ujjá elpenészedik” (Wislockiné, 1896. 461. o.).

A nyelvi jelentések bizonyos típusait összekapcsoló mechanizmusok minden nyelvben működnek. Van olyan nyelv, amely két (vagy több) jelentést poliszemiával vagy homonímiával kapcsol össze – más nyelvközösségek tagjai számára, ahol e jelentések ilyen módon nem kapcsolódnak, összehozásuk poétikusnak számíthat. Természetesen számtalan más kapcsolattípus, így akár egyes nyelvek birtokos szerkezetei is tűnhetnek költőinek.

Különösen Claude Lévi-Strauss foglalkozott behatóan a „forrás” = „víz szeme” és „könny” = „szem vize” korrelációk megnyilvánulásával az amerikai és eurázsiai mitológiákban (Ivanov, 1984. 276–277. o.). Ezzel párhuzamosan a maláj–indonéz nyelvben *mata*, „szem”, *air*, „víz”, *mata air*, „a víz szeme” = forrás, *air mata*, „a szem vize” = „könny”. Ugyanez a nyelv számunkra szintén poétikusan fejezi ki azt a két jelentést, amire a magyar egy szó, a *nap* poliszemiáját használja. A magyar *nap* mint időegység (angol *day*) megfelelője *hari*, mint égitesté (angol *sun*) *mata hari*, szó szerint „a nap szeme”. Az angolban szokatlanok és poétikusak a Dylan Thomas költészetében előforduló *all the moon long*, „egy egész holdhosszat” és *all the sun long*, „egy egész nap-hosszat” kifejezések (Ivanov, 1984. 38. o.) – magyar fülnek az utóbbi cseppet sem szokatlan.

Irodalom

- Gombocz Zoltán: JELENTÉSTAN. (A MAGYAR TÖRTÉNETI NYELVTAN VÁZLATA, IV.) Pécs, Danubia, 1926.
- Hoppál Mihály: TULIPÁN ÉS HAL. SZERELMI JELKÉPEK A MAGYAR NÉPMŰVÉSZETBEN. *Élet és Tudomány*, 37. 1982. 47. XI. 19. 1486–1487. o.
- Ivanov, V. V.: NYELV, MÍTOSZ, KULTÚRA. Fordította Kovács Zoltán és Orosz István. Bp., Gondolat, 1984.
- Jakobson, Roman: HANG-JEL-VERS. Fordította Barczán Endre et al. Bp., Gondolat, 1972. 2., bővített kiadás.
- Károly Sándor: ÁLTALÁNOS ÉS MAGYAR JELENTÉSTAN. Bp., Akadémiai, 1970.
- Mártonfi Ferenc: KÉT JEL VISZONYA – NYELVI JELEKEN ÉS ÍRÁSJEGYEKEN PÉLDÁZVA. Általános Nyelvészeti Tanulmányok, 15. 1984. 167–196. o.
- Sinor Dénes: TANULMÁNYOK. Fordította Sz. Bakró-Nagy Marianne et al. Bp., Akadémiai, 1982. (*Nyelvutudományi Értekezések*, 110.)
- Telegdi Zsigmond: BEVEZETÉS AZ ÁLTALÁNOS NYELVÉSZETBE. Bp., Tankönyvkiadó, 1977.
- Wislocki Henrikné: NYÁL ÉS KÖPÉS A MAGYAR NÉPHITBEN. *Ethnographia*, 8. 1986. 6. 460–465. o.

Konrád György

EGY NYARALÓ KÜLÖNVÉLEMÉNYEI

Holgyeim és uraim, amikor 1991 augusztusában ezeket a sorokat írom, amelyeket, a Békedíjrendje szerint október 13-án, német fordításban sötét ruhában fel fogok önöknek olvasni, ezen a meleg, bár felhős nyári délutánon egy falusi házban, fehér ingben, fehér szobában, mohos fatörzseket és harsány virágoskertet szemlélve alighanem olyan kérdéseket tesztek föl magamnak, amelyekkel önök is szembekerülnek vakáció évadán, kertben, csónakban vagy akár egy sziklán ülve: Ki vagy?

Mondhatnánk a nevünket, korunkat, iskolai végzettségünket, foglalkozásunkat, családi állásunkat, állampolgárságunkat, vallásunkat, származásunkat, nemzeti hovatartozásunkat etcetera, előadhatnánk egy kerek kis lexikoncikket, ha a humorérzékünk ezt megengedné. De pontosabb volna, ha azt mondanánk: egy ember, aki egy kertben, csónakban vagy egy sziklán ül, aki éppen csak itt van, könnyű öltözékben, és akitől ezek az elvont megjelölések most elég távol vannak, olyannyira, hogy alig jelentenek valamit, jóval távolabb, mint az ilyenkor már hulló levelek, a dús esőtől megáradt vizek és a csillagos ég, amely késő este a falusi báméskodóhoz igen közel jön.

Tegnap kora délután érkeztünk meg ebbe a faluba, ebbe a frissen meszelt, mondhatni üres házba. A faleveleket borzolja, fésüli, lobogtatja egy izmos nyárreggeli szél, és a levelek tükröző felülete vibráltatja a ragyogást.

Jótevő hiány, nincs telefon s benne a sok ember, aki mind valami olyat akar, ami nekem magamtól nem jutna eszembe. Ritkán járnak itt fontos személyek, akiknek eszükbe juthatna találkozni velem, nincsen hát indíték azt gondolnunk, hogy másoknak pedig nagy szükségük van ránk. Testi lenyugvás, olyan ember nézi most kívülről és alulról a dolgokat, akinek eszébe sem jut, hogy múlhatna rajta valami más, mint ami a szűkebb környezetét érinti.

Jó napot kívánok minden szembejövőnek, egy földúton átballagok a Szent György-hegy alatt kukoricások és szőlőskertek között a szomszéd faluba, a kőkeresztlen oda-fenn Jézus szenved, alul Mária pihen, lába körül vadvadkender illatozik. Majd ismét gyönyörködve nézem a tiszta fehér falakat és a négyzet alakú szoba öreg famennyezetét.

Furcsa, hogy a napokban a kelet-európai liberálisok, a tegnapi disszidensek összefövetelén még én javasoltam Adam Michnikkel, hogy legyen közép-európai transznacionális Demokratikus Charta, egy értelmiségi testület, amely rá tud szólni a nemzeti marakodókra, hogy nyughassanak.

Ezeknek a mérgeseknek van egy zárt világképük, barát és ellenség öelöttük feketén-fehéren megmutatkozik. Az ilyen kép az ember természetes szorongását egy ellenségre ráirányítja: Vagy te, vagy én! Élethalálharc, az ellenséget le kell győzni. Nagy szavak, vértanúk és bosszúálló angyalok egy bőrbe kötve.

Megjött a család, József fiam hányt, valami fertőzése lehet. Talán ivott a tó vizéből, amelynek a felszínén dögölt angolnák lebegnek kiharapott vagy csak kifeslett hassal.